

Sari Katajala-Peltomaa,
Anna-Stina Hägglund,
Sofia Lahti & Marika Räsänen

Pyhimys naapurissa

Kuinka uskoa elettiin ja koettiin
keskiajan Suomessa

Gaudeamus

Copyright © 2026 kirjoittajat & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

KANSI: Ville Karppanen

KANNEN KUVA: Neitsyt Maria vapauttaa ritari Teofiluksen sopimuksesta paholaisen kanssa. Kannen kuvat ovat yksityiskohtia Kalannin alttari-kaapista (Mestari Francke, 1300–1550). Soile Tirilä / Kansallismuseo.

KARTAT: Hannu Linkola

KL 92.2

ISBN 978-952-345-345-6

PAINOPAikka: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna 2026

SISÄLLYS

JOHDANTO:

ELETTY USKO JA MYÖHÄISKESKIAJAN SUOMI • 9

Pyhimykset läsnä ja toiminnassa • 9

Miten uskoa eletään? • 12

Pyhimykset keskiajan Suomessa • 14

Neitsyt Maria – Jumalan äiti kristikunnan rajalla • 16

Pyhä Anna – Marian äiti, Jeesuksen mummo • 19

Pyhä Birgitta – rouva ja äiti Vadstenassa • 21

Katariina Vadstenalainen – äidin varjosta autuuteen • 23

Piispa Henrik – apostolista legendaksi • 27

Autuas Hemming – pyhimyspolku katkeaa reformaatioon • 29

Pyhä Olavi – viikingistä marttyyriksi • 31

Keskiaikainen lähdeaineisto • 33

Rikas liturgia • 34

Ihmeitä ja juridiikkaa • 37

Pergamenttia ja sinettejä • 39

Pyhimysten aineellinen läsnäolo • 41

Hiippakunta, Suomi ja Itämaa • 44

Kirkko ja valta • 47

Talosta tuomioon • 49

Teoksen rakenne • 52

I

KUVINA, KIRKOSSA JA KAUPUNGILLA • 54

Hartauden maantiede • 54

Ultima Thule yhteyksien risteyksessä • 58

Luostarien maaomaisuudet • 60

Pyhimykset kaupungissa • 62

Dominikaanikonventti naapurissa • 65

Torille! • 73

Kalenteri kehottaa kirkkoon – ja käreille • 74
 Paikallisia erikoisuuksia • 78
 Juhlaviikot ja anepäivät • 80
 Kirkkomaalta kynnykselle • 82
 Hartauden tilassa • 85
 Kirkko täynnä kuvia • 88
 Ihmeitä ja outoja olentoja • 90
 Pyhimys katsoo kohti • 94
 Kuvien ihmevoima • 98
 Tunika ja takki • 100
 Pyhimysten ruumiillinen läsnäolo • 109
 Nousiaisten Pyhä Henrik • 110
 Hopeisia päitä ja käsiä • 113
 Liturgian luoma asumus • 116
 Demoni kirkkoväen joukossa • 118
 Lintuja ja pamahtavia ruutipalloja • 120
 Hemmingin matka alttarilta arkeen • 125
 Keskiaikaisessa kirkossa, nykyhetkessä • 127

II

PYHIMYKSISTÄ LAULAEN JA SAARNATEN • 134

Moniaistinen kokemus • 134
 Piispa, tuomiokapituli ja dominikaanit – opin ja oppineisuuden peruspilarit • 136
 Elävä, joustava liturgia • 137
 Turun hiippakunnan oma ”murre” • 138
 Pyhimykset messukirjan sivuilla • 141
 ”Iloitkaamme kaikki” • 146
 Muistiinpanoja pyhimyksistä • 149
 Närpiöläisen papin elettyä uskoa • 151
 Saarnaa ja käännnytystyötä • 157
 Dominikaanipyhimykset turkulaisten naapureina • 159
 Kirkon oppineita Itämeren rannalla • 161
 Dominikaanipyhimykset Suomen kirkossa • 164
 Saarna – massojen media • 168
 Kiistaa ja kilpailua • 171
 Vääristä tavoista pannaan • 172
 Birgitan saarnaveljet • 176
 Sokeiden sydänten valaisija • 179
 Synti ja sokeus – armo ja valo • 181

Vatsa vai Kristus? • 184
Himokkuutta ja armoa • 188
Taivaan valtiatar Pohjolassa • 192
Maria auttaa sieluja • 203
Eliitin vaatimattomat sielut • 206
Ruusukko, rukouksen väline • 207
Rukouskirjat– keskiajan bestsellerit • 209
Keskiajan jälkeen • 212

III

NAAPURIAPUA: ARJEN TOIMIJUUS • 216

Yhteistyötä ja neuvottelua • 216
Rakennusprojekti pyhimykselle • 217
Polvistuminen pyhimyksen helmaan • 226
Hurskaita lahjoja • 229
Juhlallisia aneita • 231
Pyhimyksen luo lähelle ja kauas • 235
”On pimeä korpi...” • 238
Meren yli Vadstenaan • 244
Anoen ja kiittäen • 247
Markkinoita ja muistomaljoja • 250
Jäätä ja kahleita • 253
Marttyyreiden verellä silatut kadut • 254
Rahaa ja ihmishahmoja • 257
Käheä ääni ja hopeiset rinnat • 262
Ankkuri ja kaloja • 263
Tarttuva ja mukana kulkeva pyhyys • 265
Pyhiinvaeltajan matkamuiistot • 267
Pyhimykset kotona • 268
(Kolmanneksi) viimeinen tahto • 270
Suojeluspyhimyksen huomaan • 274
Nimi on enne? • 275
”Pyhän neitsyen ylistykseksi ja kunniaksi” • 277
Paholaisen yllyttämänä ja pyhimyksen sovittamana • 279
Hautajaisrituaalit pelastuksen ja maineen vuoksi • 281
Kuin veljet ja sisaret keskenään? • 284
Pyhimykset sadon turvana • 286
Vanhat tavat, uudet ajat • 287

SUMMARIIUM:
POHJOISIA NAAPURUUSSUHTEITA • 292

VIITTEET • 304

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS • 328

KUVALÄHTEET • 366

HAKEMISTOT • 368

KIITOKSET • 375

EKSKURSSIT

Matkalla sielun terveyteen (*Sari Katajala-Peltomaa*) • 68

Vastaanottaja: Pyhä Olavi (*Sofia Lahti*) • 103

Talviheikin tunnelmia (*Marika Räsänen*) • 154

Birgittalaisnunnan päivä (*Anna-Stina Hägglund*) • 196

Pyhä Katariina ja hukkunut poika (*Sari Katajala-Peltomaa*) • 239

Hartvik Japsson laatii testamenttinsa (*Anna-Stina Hägglund*) • 219

Birgitan päivän vaellus (*Sari Katajala-Peltomaa*) • 301